

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

**Харків
2020**

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юрївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотоверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

А 43

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

Мураховська І. В. Корекційна робота з формування зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	243
М'яснікова Г.В. Науково-методичне підґрунтя використання ігор в роботі по формуванню лексико-граматичної системи мовлення у дітей дошкільного віку з ЗНМ III рівня.....	247
Нікітіна О.Є. Педагогічна корекція для подолання тривожності у дітей із заїканням.....	254
Ніханкіна О.В. Використання прийомів візуальної підтримки у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.....	259
Окорокова Т.Р. Морально-збагачені виховні ситуації, як засіб соціальної реабілітації учнів з інтелектуальною недостатністю.....	264
Переверзєва І. Г. Формування мотиваційної готовності до навчання дітей із ЗПР.....	270
Петренко Г.В. Методологія та перспективи використання проектної технології на уроках природничого циклу та в позаурочний час в учнів з порушеннями зору.....	278
Полежака О.І. Виховна робота з дітьми з порушеннями зору у сучасних умовах (з досвіду роботи комунального закладу «Харківська спеціальна школа імені В.Г.Короленка» Харківської обласної ради).....	284
Примаченко О.А. Особливості фонетико-фонематичного компонента мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	290
Пуляєва Д.О. Розвиток мовлення засобами альтернативної комунікації у дітей з розладами аутичного спектру в процесі соціальної адаптації через реалізацію іноваційних реабілітаційних та корекційно-педагогічних технологій в системі спеціальної та інклюзивної освіти.....	294
Сердюченко Т.С. Арт-терапія, як засіб психологічної реабілітації сім'ї, яка виховує дитину з психофізичними порушеннями.....	300
Серебряннікова Є.П. Методики та прийоми подолання дисграфії та дислексії у дітей молодшого шкільного віку.....	307
Сидоренко О.В. Особливості формування мовлення у дітей раннього віку з синдромом Дауна.....	311
Сидоровська І.А. Особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.....	315
Сороченко К.А. Формування мовлення дітей дошкільного віку зі зниженим слухом.....	320
Тарасюк А.І. Особливості мовленнєвого розвитку дітей із сенсорною алалією.....	324
Тугай С.Ю. Ключові аспекти логопедичного обстеження молодших школярів з РАС.....	329
Туріщева Л.В. Корекція мислення учнів із затримкою психічного розвитку у процесі конструювання.....	334
Филипова П.С. До питання активізації мовлення у дітей з моторною алалією.....	338

3. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму : монографія. Київ: Видавництво «Фенікс», 2010. – 368 с.

4. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом / за ред. В. Тарасун – Київ. «Вадекс», 2004. – 103 с.

5. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей : монографія. – К. : Слово, 2009. – 381 с.

Сердюченко Т.С.

АРТ-ТЕРАПІЯ, ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ СІМ'Ї, ЯКА ВИХОВУЄ ДИТИНУ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті розкрито роль і місце арт-терапії як засобу психологічної реабілітації для сім'ї, яка виховує дитину зі складними комплексними порушеннями психофізичного розвитку. Визначено суть поняття «арт-терапія» та особливості застосування арт-терапевтичних методик в роботі психолога спеціальної освіти, з метою створення комфортного середовища, для формування розвиненої особистості дитини з психофізичними порушеннями.

Ключові слова: арт-терапія, психологічна реабілітація, дитина з психофізичними порушеннями, психологічно комфортне середовище, гармонізація особистості, навчальний процес .

Постановка проблеми. Одним із стратегічних напрямків реформи освіти в Україні є гуманістична орієнтація педагогічного процесу, заснованого на принципах глибокої поваги до особистості, враховуючи особливості індивідуального розвитку, а також створення спеціального психологічно-комфортного освітнього середовища в загальноосвітньому навчальному закладі в тісній співпраці з сім'єю, де здобуває освіту дитина зі складними порушеннями.

Одним із найефективніших способів гармонізації розвитку особистості є мистецтво, використання якого в лікувальних цілях знаходить своє втілення в

арт-терапії. Необхідно з'ясувати лікувальний вплив арт-терапевтичних методик в роботі із дорослими, які виховують дитину із порушенням психофізичного розвитку, емоційний стан батьків є запорукою нормалізації стану почуття дитини, являється фоном благополуччя та відчуття впевненості у дитини.

Аналіз досліджень і публікацій. Ефективність арт-терапії підтверджує широкий спектр наукової літератури з музичної терапії (В. Драганчук, Т. Крижанівська, та ін.); ісотерапії (О. Деркач, Л. Мардер, та ін.); танцювальної та моторної терапії (Н. Авраменко, Г. Волкова, В. Паробія, та ін.), бібліотерапія (В. Мурашевський, та ін.); пісочна терапія (Л. Лебедєва, та ін.); лялькова терапія (Н. Михайлов, А. Федій, та ін.); казкова терапія (А. Бреусенко-Кузнєцов, та ін.) [1].

Аналіз сучасної наукової роботи з описаних проблем свідчить про доцільність використання методик, згаданих вище у професійній діяльності корекційного педагога, психолога спеціальної освіти. Водночас проблема впровадження арт-терапевтичних методів у психологічну реабілітацію сім'ї, яка виховує дитину зі складним розладом, залишається субдослідною і потребує глибокого розуміння, обґрунтування та практичного вирішення.

Мета статті – розкрити суть поняття «арт-терапія», обґрунтувати особливості використання різних терапевтичних технологій мистецтва у професійній діяльності корекційного педагога, психолога профільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо за доцільне коротко зупинитися в питанні становлення арт-терапії як самостійної галузі психотерапевтичних знань. Арт-терапія почалася в 1930-х рр. Вперше термін «арт-терапія» був введений англійським лікарем і художником Адріаном Хіллом в 1938 році в описі його роботи з хворими на туберкульоз в санаторіях. Він вважав, що завдяки своїй здатності створювати нові образи людина відволікається від переживань про свої фізичні вади і зосереджується на тому, що допомагає їй бути вільною від страждань [9, 217].

Аналіз наукової літератури показує, що існують різні погляди на визначення самого терміну арт-терапії.

У енциклопедії освіти арт-терапія визначається як «профілактична та корекційна лікувальна діяльність з використанням мистецтва; компонент психотерапії, комплексний синтез наукових знань - педагогіка, психологія, мистецтво, медицина, ергономія" [6, с. 29].

За словами О. Федій, арт-терапія, як визначальна складова естетичної терапії, є «системою психолого-педагогічних внесків, яка базується на використанні художніх засобів у навчальному процесі з метою подолання негативних емоційних та чуттєвих станів та створення особливих умов в освітньому просторі для творчого розвитку особистості» [10, с. 162]. Вчений вважає, що основними засобами арт-терапії є засоби, які характеризуються видами мистецтва: малювання (терапія образотворчим мистецтвом), гра (ігрова терапія), казка (казкова терапія), пісок (пісочна терапія), лялька (лялькова терапія) тощо.

У процесі арт-терапевтичної роботи психолог, корекційний педагог має можливість отримати інформацію про розвиток та індивідуальні особливості кожної людини. В умовах взаємодії, в системі вчитель-дитина-батьки корекційний педагог, психолог спеціальної освіти проводить спостереження за батьками або опікунами дитини зі складними порушеннями під час виховної та позакласної діяльності. Корекційний педагог чи психолог спеціальної освіти може дізнатися більше про їх інтереси, цінності, внутрішній світ, відчуття унікальності кожного, а також виявити проблеми, що підлягають особливій корекції. Саме в процесі арт-терапевтичних курсів легко проявляється характер міжособистісних стосунків. Арт-терапія допомагає виявити глибокі внутрішні проблеми особистості.

Значного «психотерапевтичного» ефекту можна досягти, в процесі творчої діяльності, тому - що створюється атмосфера емоційного тепла, доброї волі, емпатичного спілкування, визнання цінностей особистості людини, почуттів, переживань, турботи. У процесі роботи в колективі формуються відчуття психологічного комфорту, безпеки, радості, успіху, в результаті чого

відбувається мобілізація цілющого потенціалу емоційної сфери дитини і тих, хто поруч.

Також арт-терапія виконує певну комунікативну задачу, бо при виконанні завдань з елементами групової арт-терапії колективна форма роботи, сім'я і дитина вчаться працювати і взаємодіяти в командній роботі, набувають навичок правильного спілкування, співчуття, взаєморозуміння, взаємоповаги, взаємозабезпечення, що позитивно впливає на формування сильної і дружньої команди, загальнолюдських морально-етичних цінностей. Завдяки використанню різних форм художнього самовираження створюються умови, в яких кожен успішний у найрізноманітніших видах діяльності, стикається з завданнями самотійно. Водночас існує «ситуація успіху», яка переводить у відчуття задоволення, віри у власні сили, гідність і самоповагу. Батьки і діти вчаться вербалізувати емоційні переживання, відкритість у спілкуванні.

Арт-терапія виконує психокорекційну задачу, відбувається досить успішна корекція образу «Я», яка раніше могла бути спотворена, покращує самооцінку, зникає з неадекватних форм поведінки, налагодила способи взаємодії з іншими людьми. Особливо позитивних результатів можна досягти, працюючи з сім'єю, яка виховує дитину зі складним розладом, при якому існують аномалії в розвитку емоційної сфери і вольової, так як художня лікувальна діяльність сприяє зниженню рівня тривоги, агресії, страху, сором'язливості і гіперактивності. Таким чином, можна стверджувати, що застосування арт-терапії в психологічно коригувальній роботі процесу має потужний потенціал у створенні психологічно комфортного освітнього середовища, що в свою чергу сприяє гармонізації розвитку особистості через вміння виражати себе.

З огляду на особливості застосування арт-терапевтичних методик у виховному доробку педагога О. Деркача пропонується використання проектних графічних тестів у процесі діагностики шкільної дезорієнтації. Серед них слід назвати проектні малюнки «Школа тварин» (С. Панченко), «Я в школі» (Р. Овчарова), «Мій клас», «Що я люблю в школі» (А. Лєскова-Савицька) та інші.

[4, 24]. Значною перевагою використання проектних графічних тестів, на думку Т. Зінкевича-Євстігнєєва, є маржинальність таких завдань. На додаток до традиційних тематичних тестів для вивчення особистих якостей людини (наприклад, "Man-tree-house", "неіснуюча тварина", "Конструктивний малюнок геометричних фігур людини" і т.д.), існує ряд так званих безкоштовних і нетрадиційних тематичних тестів-малюнків, пов'язаних з певною символікою певних психічних процесів (наприклад, темами для безкоштовних тестів можуть бути: "Вільний малюнок", "Мій настрій" , "Зображення із закритими очима" , Танець на папері, Карта життя і т.д.) [3 , 21-23]. Завдання в контексті арт-терапії, які можна запропонувати можуть бути найрізноманітнішими: від звичайного малювання до нанесення, від ліплення до колажу, шляхом виготовлення ляльок, шляхом створення «живих» картин в пісочниці, в інсценізації і т.д. Особливу увагу слід приділити створенню колажів. Адже колаж, як і будь-яка візуальна техніка, розкриває потенційні можливості людини, спираючись на позитивні емоційні переживання, пов'язані з творчим процесом. Крім того, для виготовлення колажу учаснику не потрібні особливі художні здібності, адже дана техніка дозволяє кожному отримати успішний результат. Приклад (добірка фотографій членів сім'ї різного віку), "Яке коріння вашого сімейного дерева?" (генеалогічний малюнок), улюблені свята тощо.

Так, аналіз наукової психології та педагогічної літератури показує, що арт-терапія є одним з перспективних методів формування особистості, розробленої глобально і повністю відповідає сучасним тенденціям у гуманізації освіти.

В ході констатувального експерименту були протестовані батьки, які виховують дітей з різноманітними порушеннями психофізичного розвитку: тяжке інтелектуальне порушення, порушення опорно рухового апарату, порушення мовлення, розлад аутистичного спектру. В ході експерименту цим групам батьків було надано тести на визначення типу сприйняття інформації, для цього були запропоновані методики арт-терапії такі як: інтуїтивний

малюнок, пісочна терапія, казко - терапія, музична терапія, танцювальна терапія, тістотерапія.

Після підрахунку встановили що незалежно від освітньої програми дитини – сім'я та батьки знаходяться під негативним емоційним навантаженням зовнішніх впливів. Сім'ям було вирішено запропонувати різноманітні методи арт-терапії за різними напрямками дослідження.

Всього було проведено 10 контрольних занять у групах, були запроваджені такі методики арт-терапії:

- на першій зустрічі проведено бесіду та зроблений тест на визначення активного методу сприйняття інформації(за Ефімцевою С.А.);
- на другому занятті-арттерапевтична методика "каракулі"(за Д. Віннікотом);
- на третьому занятті було проведено арттерапію піском (за Шарлотю Бюллер);
- на четвертому - запропоновано прослухати варіанти класичної музики і проговорити свої почуття ;
- на п'ятому занятті використали елементи драматерапії (за Міланом Валентом);
- на шостій зустрічі опрацювали лялькотерапію (за Т.Зінкевич - Єстигнєєвою);
- на сьомій - опрацювали танцювально-двигову терапію (за Меріон Чейз);
- на восьмому занятті працювали з допомогою методу казкотерапія (за О. Демченко);
- на дев'ятому занятті - впроваджували ігротерапію;
- десята зустріч була організована як підсумкова, були надані індивідуальні рекомендації кожному учаснику експериментальних груп.

Згідно тестування батьків, були рекомендовані напрямки арт-терапії, які мають допомогти в реалізації себе через гіпертрофовані здібності сприйняття зовнішньої інформації або, якщо здібність до творчості взагалі не розвинена

завдяки такому засобу як арт-терапія навчитись безболісно взаємодіяти з дитиною і суспільством.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Завдяки проведеним технікам серед батьків сімей де виховується дитина з психофізичним порушенням зафіксували що:

1. Арт-терапія розкрила такі якості особистості як творчі здібності, розкрила самоцінність особистості.

2. Було помічено що в процесі арт-терапії знижувався рівень тривожності, стабілізувався емоційний стан.

3. В процесі роботи з групою батьків за певний період застосування арт-терапевтичних методів та прийомів стосунки стали більш гармонійними, покращилось взаємопорозуміння між батьками та дітьми з ООП, в цілому позитивно змінився настрій та самоконтроль батьків, що надало можливість фахівцям плідно співпрацювати та покращило емоційні стосунки між членами родини і позитивно вплинуло на дитину та її почуття, змінився настрій, готовність до навчання.

4. Поступове застосування арт-терапевтичних методів - є ефективним для створення гармонійно розвиненої особистості зі стабільним психічним позитивним станом, зі зняттям роздратування, розпачу, неприйняття сьогоденної ситуації.

Перспективи подальшої роботи - продовжити дослідження арт-терапевтичного впливу як засобу психологічної реабілітації для осіб при навчанні та вихованні дитини з ООП.

Список використаних джерел:

1. Вознесенька О. Особистісні розробки студентів через арт-терапію: відповідальність системи освіти / О. Вознесеньк // Управління освітою. – 2009. No 1. - Вкладка . - С. 2-3.

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Рівне: Волинські амули, 2011. – 552 с. 30 ISSN 2075- 1478. Науки педагогіки. 2012. No 3 (56)

3. Деркач О. Малювання школи: діагностика дзидиматизації школи першокласника за допомогою арт-терапії / О. Деркач // Мистецтво та освіта. – 2010. No 4. С. 15 до 18.

4. Енциклопедія освіти / [мета ред. В.Г. Кремень]. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

5. Федій О.А. Підготовка педагогів до застосування естетерапії означає: теорія і практика: [монографія.

Серебряннікова Є. П.

КОМЕНТОВАНЕ ПИСЬМО ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДИЧНИХ ПРИЙОМІВ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто методичний прийом «коментоване письмо», як один з ефективних видів логопедичної роботи щодо подолання порушень писемного мовлення у молодших школярів, який може використовувати вчитель-логопед під час проведення корекційної роботи, доведено його ефективність.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна форма навчання, порушення писемного мовлення, коментоване письмо.

Постановка проблеми. Однією з гострих проблем початкової школи є збільшення чисельності дітей із порушеннями писемного мовлення. Навчання у школі висуває певні вимоги до психомовленнєвого розвитку дитини. Так, передумовами успішного оволодіння навичками читання та письма є: достатній розвиток усного мовлення, вільне володіння ним у різних комунікативних ситуаціях; сформованість навичок мовного аналізу та синтезу, зокрема фонематичного; високий рівень розвитку просторового сприйняття і просторових уявлень; розвиток дрібної моторики; сформованість зорово-